

Tànk-ndànk

WOLOF

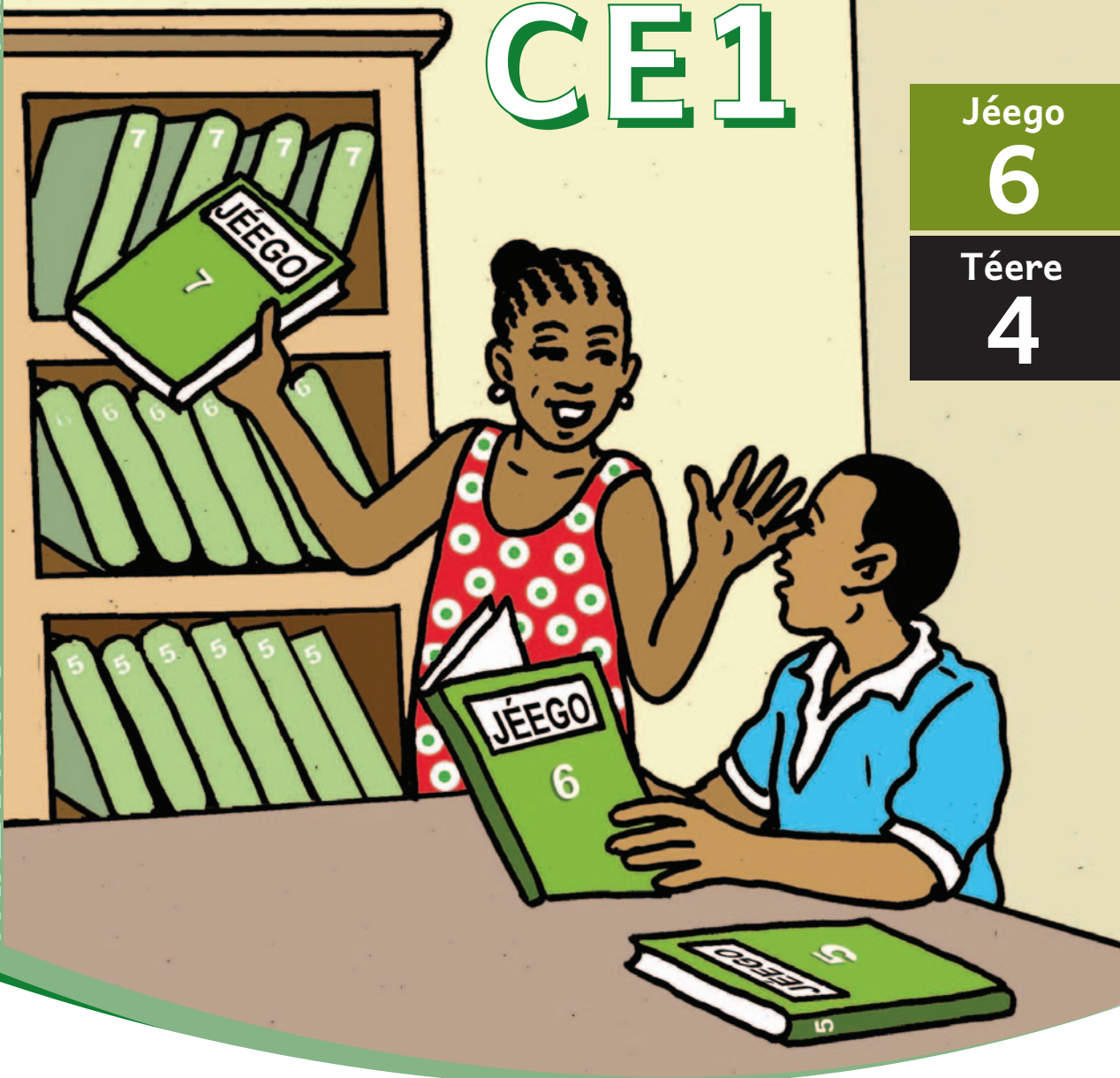
CE1

Jéego

6

Téere

4

République du Sénégal

Ministère de l'Éducation nationale

Vente interdite

République du Sénégal

Ministère de l'Éducation nationale

Wolof

Tànk-ndànk

Jéego ⑥ Téere ④

Édition 2019
Réimpression 2020

Avis de droit d'auteur : ©2016–2021 projet Sénégal Lecture Pour Tous pour l'Agence des États-Unis pour le développement international (USAID), contrat USAID n° AID-OAA-I-14-00055/AID-685-TO-16-00003, géré par Chemonics International. Tous droits réservés. Cette aide provient du peuple américain et est financée conjointement par l'USAID et le gouvernement du Sénégal.

Ce travail est disponible sous la licence Creative Commons Attribution 4.0 IGO licence (CC BY 4.0 IGO) <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/igo>. Sous cette licence, il est accordé le droit de copier, de distribuer, de diffuser et d'adapter ce travail y compris à des fins commerciales selon les conditions énoncées de la licence CC BY.

Li téere bi ëmb

Waa Ngayeen.....	4
Caay-caayu golo	15
Wér-gu-yaram	27
Jonante ca Mbirkilaan	41

Waa Ngayeen

Suba su ne, Asan dafay taxaw ci buntu kër xaritam Maryetu Gay. Dafa koy woo, ñu ànd dem ekool. Waaye tey moom, Maryetu wuyuwul. Asan jaaxle lool, daldi dugg ci kër gi. Ca saa sa rekk, mu xam lu tax Maryetu déggu ko bi mu koy woo. Ngelaw lu am doole, moo dàjji seen néeg yi ci kër gi. Tabax yi, itam dañoo daanu. Kër gi bari lool ay yàqu-yàqu. Njaboot gi yépp dajaloo ci ètt bi, jaaxle, di xool yàqu-yàqu yi. Céy bii nattu !

Asan wax ko Musaa, xaritam bi mu dajeel. Ci noonu, Maryetu Gay wone yàqu-yàqu yi ngelaw li def ci kër gi. Asan yokk ci ne : « Yaakaar naa ni, yàqu-yàqu yii rekk, la taw bi def. »

Maryetu xëcc loxo ba, tontu ko ne : « Ñëwal xool ci wàllu càmmooñu kër gi. Gis nga batimaa bi, dafa xar ci kaw ba ci suuf. Genn wàllu kër gi mu ngi waaj a daanu. Sama baay nee na dañuy daaneel batimaa bi yépp tabaxaat beneen.

Asan laaj ko : « Fan ngeen fanaan démb, yaw ak seen waa kër ? Lu tax ñëwoo fanaan sunu kër ? »

Man, mënuma ñëw, loolu la ko Maryetu Gay tontu. Guddi gi yépp, dañoo fanaane njacc ndox mi ci biir néeg yi.

Ca noonu, Asan ne ko, dinaa ñëw dimbali leen saa su ngeen tàmbalee tabax seen kër. Boroom dëkk bi woo kilifa dëkk bi yépp ngir wax leen nattu bi dal ci kaw waa Ngayeen . Fokk ñépp boolo ànd dimbali leen. Kureelu dëkk bi jàpp ni ca ëllëg sa rekk, dinañu tàmbali liggeey bi.

Fajar teel, waa dëkk ba yépp daje Ngayeen, ngir tabaxal leen kër gu bees. Ca mboolo ma, am na ci ñoo xam ni masuñoo téye ci seen loxo ab turel. Waaye terewul, ñoom ñépp, ñëw nañu ca kër ga jàpp ci liggeey bi.

Tabaxkat yi, tàmbali di rëdd fi ñuy samp kër gu bees gi. Ca noonu, ñu tàmbalee gas fondamanj bi. Ñay jàng liggeey bi, di waajal fu ñuy def móol yi.

Xale yi di indi móol yi, jigeen ñi di indi ndox mi.

Isaa, njiitu tabaxkat yi, moo jiite liggeey bi.

Mbooloo mépp a tàmbali di liggeey.

Ca noona, ñu tàmbalee gas fondamanj bi.

Isaa, wax baayu Asan ne : « Balaa jant bi di fenk, dinanu jeexal fondamanj bi. »

Ba waxtu añ jotee, ñu séddale añ yi, mbooloo mi xéewlu. Ba ñu noppee añ, dallu tuuti, balaa ñoo tàmbaliwaat liggeey bi.

Kër gi du nekk ay sàkket, waaye ay móoli simonj lay doon, ñu xaddee ko ay arduwaas. Kër gi leegi dina am juroomi néeg. Xale bu nekk, dina am néegu boppam. Abdu wax baayam, néegam na dend ak néegu yéndukaay bi. Loolu dina tax, su guddi jotee, dina mën a jàng ay lesonam ci làmpu gaas bi. Làmp boobu moo gën a leer làmpu petorol bi. Ca suba sa, njiitu tabaxkat yi tàllal palaŋu kër gi, liggeey bi daldi tàmbaliwaat.

Palaŋ bi rafet na lool, ba kilifa yépp ànd ci. Kër gu bees gi, dina am juroomi néeg ak salaŋ bu yaatu. Xale bu nekk, dina am néegu boppam. Waajur yi itam, dañuy am néeg bu yaatu bu ànd ak aw wanag. Kër gi itam, dina am gaanuwaayu biti. Dina am ëtt bu yaatu, ci kanam ak ci ginnaaw.

Liggeey bi, bu àggee dina dëgër lool ba ngelaw du ko mënal dara. Aysatu mi fi dëkk, xam-xamam a ngi màcci ci rëdd palaŋ. Looloo tax moo defar palaŋ bi jàppalee ko waa Ngayeen.

Aysatu sëgg ci palañ bi, xool ko lu yàgg, daldi siggi xool liggeey bi ñu def. Bég na lool ci li ñu jot a liggeey. Tabax bi mu ngi jóg ndànk-ndànk. Leegi, ñu yegg ci taxawaay bi mu war a am. Leegi nii, war nañu waajal bunt yi ak seen i kaadar ak itam palanteer yi ak seen i kaadar.

Maam Gaya laaj Isaa : « Ndax mën nañu taxawal bant yiy tëye xadd bi? » Isaa tontu ko : « Déedeet, tey moom, mēnuñu xadd kër gi. Fàww ñu xaar ba simañ bi wow, xaar itam ba tabax bi dëgër. Loolu nag, dafa laaj diiru benn ayu-bés. »

Magu Isaa ju jigeen ji moom, dafa bëgg néegam dend ak néegu yaayam. Su ko defee, su guddi jotee, dootul ragal.

Ba tàkkusaan jotee, Isaa ne leen nanu bàyyi ba suba, teg ci gërëm ñépp ci turu boroom kër gi : « Jar a ngeen jëf ! Leegi, demleen ngeen noppalu ndax bëccëg bi metti woon na lool. Bu soobee Yàlla, suba teel nu tàmbaliwaat liggeey bi. »

Astu mi leen doon déglu, laaj leen : « Leegi, balaa boobu, nun fan lanuy dëkk ? » Mu tontu ko : « Balaajant di so, dinanu leen defaral fu ngeen fanaan. Du mel ni fa ngeen dëkkoon, waaye di ngeen fa mën a nekkandi. »

Astu teg ca ne : « Waaye foofu nu mu war a mel ? » Ca la ko benn masonj tontu, ne ko : « Dina mel ni néegu ñax. Wànte li wër tabax bi du nekk ban, du nekk simonj. Sàkket lay nekk, te defar bi dina gaaw lool. »

Ba jant bi di waaj a so, Isaa taxawal liggeeyu kër gu bees gi, jublu ci liggeeyu mbaar mi.

Ca saa sa, ñu daldi koy defar, ñu teg ci defar lañu koy xadde. Ngir bañ sedd bi sonal leen, ñu wër ale mbaar mi ak ay basanj.

Sant Yàlla bu baax, xaar bi du yàgg ci waa Ngayeen. Leegi ñu sanc seen kër gu bees gi.

Maryetu Gay daldi bég lool te kër ga noppeegul.

Boroom dëkk bi woo na ñépp, wax leen ni : « Lii ñu def bunu ko bàyyeeti mukk. Lu baax la, jàppalanteleen, lii mooy jëf ju rafet. Su kenn jaaxlee walla mu am nattu ci dëkk bi, ñépp nañu booloo jàppale ko. Su ñu ko defee, dina baax ci ñépp. Ay nit su ñu dëkkee dañuy ànd nekk wenn say. Deeleen di xàccandoo, di dóorandoo. Su ko defee, dinañu am doole ndax mbooloo mooy doole. »

Laaj yi

- 1 Ban nattu moo dal waa Ngayeen ?
- 2 Lan la Abdu yëg ci yaramam ba mu gisee
kër ñoom Maryetu ?
- 3 Ndax waa Ngayeen nelaw nañu ba yàndoor ?
- 4 Mbaa waa dëkk ba yépp génn nañu dimbale leen ?
- 5 Naka ngeen gise ndimbal la ?

Caay-caayu golo

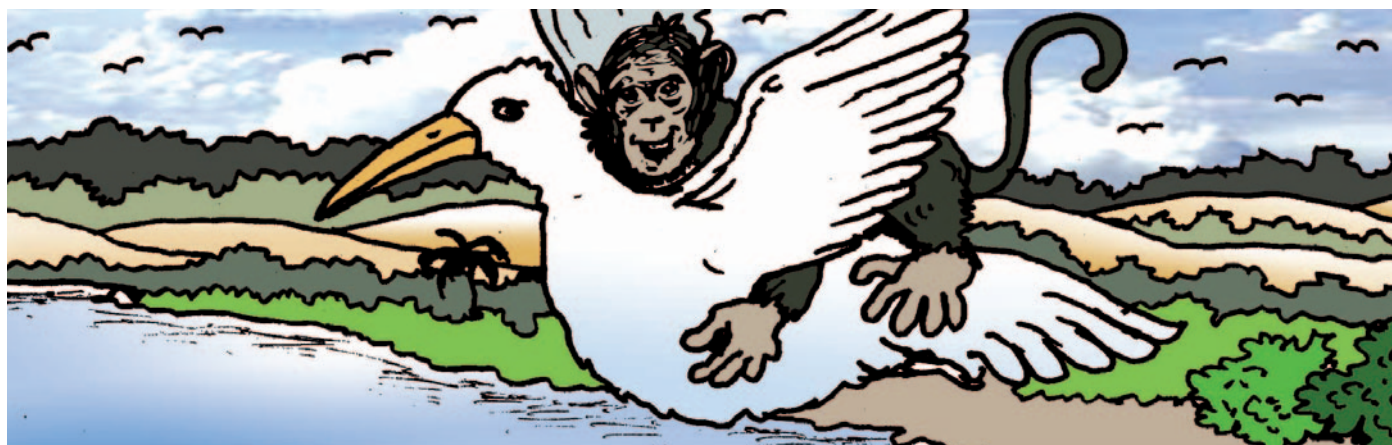
Caay-caayu golo

Benn bés, ag golo dafa nekk moom rekk ci ab **dun**. Mu wéet lool waaye mu ngi séen àll bu naat, rafet lool. Tefes gi yaatu na te bari ay meññeef. Meññeef yi, neex nañu lool te saf sàpp ak suukër.

Su ko neexoon, mu jàll bu gaaw ca àll bu naat booba muy séen. Su doon jéggi dun bi, ndox mi du weesu ay wóomam. Wànte, ku ne xam na ne golo ñemewul ndox.

Ca noona, mu séen ag **xodd** guy waaj a naaw di dem ca àll bu naat ba. Mu ne ko : « Eey ! xodd gu rafet kaar, am nga kàttan te woyof nga. Xam naa ni dina yomb lool ci yaw nga yóbbaaale ma ca àll bu naat bale. Soo ko defee, xam naa doo ko réccu. »

Xodd daldi taxaw, xalaat tuuti, xoolaat xelam, soog a nangu.

Ca saa sa, golo ga daldi yéeg ca kaw **xodd** ga mu jàllale ko te amu ci benn jafe-jafe.

Waaye bala moo wàcc ci suuf, golo, saay-saay bi, laaj xodd gi :
« Mbaa yaa may delloosi ? »

Xodd gi tàwwi loos wi, yéngal ko ci ndeyjoor ak càmmoñ. Loolu daal mooy tekki déedeet.

Ca saa sa, golo gu saay-saay gi mer. Ca la ni **saax** ci dunqi xodd gi, suqi ko ba mu set wecc. Mu ne ko : « Leegi nag doo fi mas a jóge te say dunq saxul. » Golo gu saay-saay gi ni ko jekku naa la. Mu tàmbale pàkkaarñi ci tefes gi.

Golo bég lool, tëb dal ci ag garabu màngo, tàmbale lekk ci meññeef yi. Mu tëb dalaat ci genn garabu banaana, meññeef bu mu sopp lool. Mu tàmbalewaat di lekk. Amatul jàmm bi mu gisee banaana yi. Mu nekk ci di lekk, di lekk, ba xolam sedd. Mu bàyyi banaana yi, ni cëpp ci geneen garabu soraas. Waaye boobu nag soriwu ci. Booba xaw na suur, te boobu meññeef du xaritam lool.

Saay-saay bi mu doon, mu tàmbalee witt di sànni ci suuf. Ba biir ba feese rekk, Golo tàmbali di yàq. Mu ngay fecc di **bajantu**, bég lool. Xodd gi mu suqi, mu ngi ne **dunŋ**, nekk ci melokaan wu **doyadi**. Xolam jeex lool, ci noonu, mu dem kalaame ko, Buur Jasig.

Buur bi déglu ko ba mu noppi. Buur bi xam ni, li golo saay-saay bi def, ñaaw na lool. Ca noona, Buur Jasig mer lool. Ak tànk yu gàtt ya, mu xëlu, fekk golo fa mu nekk di lekk. Mu taxaw ci suufu garab gi, yuuxu ko dal ne ko : « Ñàkk ngor ! Baadoolo ! Defal nañu la lu baax, nga faye lu bon. Waaye dinañu la teg ay daan yu metti soo bàyyiwul li ngay def. Leegi sax, jël naa dogal ni, bala jant di so, sama njaboot gi dinañu la **warax**. Bu neexee Yàlla, doo gisati jant bi. »

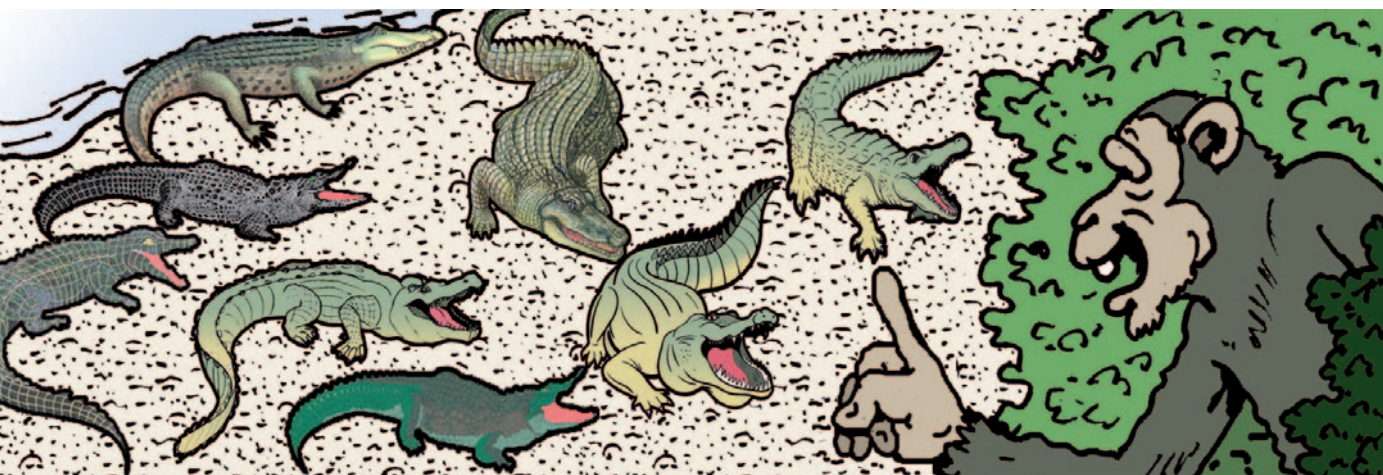

Bi golo saay-saay bi déggee kàddu yooyu, mu xàqataay, teg ci ne ko :
« Man, nga lekk ma ? Xam naa ni xodd moo la wax man rekk maa ñëw
ci dun bi. Moo tax nga foog ni, mën nga maa daan ci lu yomb.
Boo jàppee loolu, nax nga sa bopp. Samay ñoñ ak samay xarit,
sooriwuñu ma. Ay junniy junni ci ñoom, ñëw nañu ànd ak man. Boo
ma bëggee song, toroxal ma, dinañu ma jàppale ! Demal ci tefes gi.
Soo seetloo, dinga gis sunu màndarga tànk yi, soo mënee, waññil
màndarga yooyu. Dinga xam ñaata golo ñoo ñëw ci dun bi. »

Ca noona, Buur Jasig dem ci tefes gi, xool ci wàll yépp. Mu gis ni màndarga tànkì golo yi ñu ngi fépp ci tefes gi. Mu jàpp ni war na **jàmmaarloo** ak noon yu bari. Waaye ba tey, taxul mu bàyyi li mu jàpp. Mu woo njabootam gépp, bàyyiwul kenn : jigeen, góor, xale, mag, kenn desul.

Ca **saa** sa, foo tollu, séen ay jasig, ñu jóge ci wàll wu ne ci dun bi. Ci **naaxu** jasig yi, am na yu tuuti, yu mag ak itam yu réy te bari doole. Golo saay-saay bi, mu ngi ci kaw garab gi, di leen séen ñuy ñëw. Bi ñu jegesee, Golo gi daldi wax Buuru jasig yi : « Ñii rekk ñooy sa njaboot ! Ñii rekk nga am ngir jàmmaarloo ak sama jàmbaar yi ? »

Golo yokk ca ne : « Buuru jasig yu mag yi, ñu ngi koy woowe Longo, di kilifa ci jépp jasig. Longo moomu, mooy jiite ci tefes yépp. Njabootam gi, kenn mënu leen a xayma. Te yaw mii, sa njaboot ay téemeer kese lañu. »

Ca noona, Buur Jasig tëb ne ko : « Téemeer, waññal ! Dinga xam ni, dinga jël sa ponkali jasig yépp te doo feesal sama benn gox.

Golo ne ko : « Loolu nga foog ! Baax na ! Leegi tàllalal sa njaboot gi yépp fi ma nekk ci garab gii ba ci garab gee ngay séen. Bu ko defee, dinaa leen mën a waññ benn benn.

Dinaa la xamal su sa jasig yi gënee bari jasig yu mag yu Longo ya. Loolu bu amee, dinaa wax fu nekk ne xeex bi jeex na te Longo matul njiit ci sa kanam. »

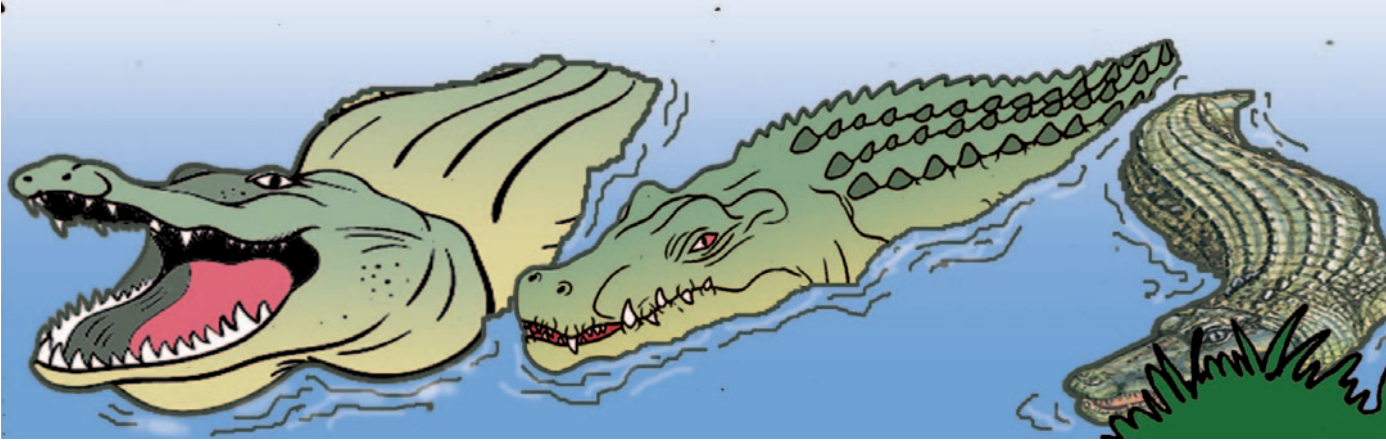
Ca noona, jasig wax njabootam ñu toppalante benn benn. Foo tollu di séen seen ginnaaw yu weex ya te xaw a dóomu taal. Golo, saay-saay bi, ne cëpp ci suuf, jóge ca garab ga mu yéegoon. Mu ni dafay tàmbalee waññi jasig yi.

Ca noona, mu ni cëpp ci genn ginnaawu jasig, ni : « Benn. ». Mu tëbaat dal ci geneen, ni ; « Ñaar.» Tëbati dal ci geneen, ni : « Ñett. » Noonu la ko jàppe ba yegg ca weneen wàll wa.

Golo saay-saay bi, noonu la def. Fexe na ba jasig yi toppalante jenn jenn, jóge ca tefes ga wutali dun ba mu jóge woon. Bi mu tegee t ànkam ci jasig ju mujj ji, jéggi na ndox mi yépp te tooyul. Mu ne cëpp dal ci weneen wàll wa. tàmbaliwaat di pàkkaarñi.

Golo dolli ci di ñaawal jasig yi. Mu ngay cëpp-cëppi boole ci di leen mbèllee. Jasig door a xam ne golo gi dafa leen a nax. Dafa daldi daw bu gaaw làqatu. Ndeysaan ! Xodd gi, bés boobu, njabootu jasig mujjuñu koo fayul.

Lii moo waral, jamono jii, balaa kenn di def lu baax di ko seetaat. Dafa mel ne, koo lebal lu baax, mu fay la lu bon. Xoolal xodd gi, terànga ji mu ji Golo ak fi mu mujjee ak moom. Leegi daal, àdduna bii, doy na waar. Sooy def daal, defal rekk ngir Yàlla. Buur Jasig, jëf na jëf ju rafet. Njabootam itam, def nañu lu rafet. Waaye, ki ñu ko séqal, dafa saay-saay, te xel mi ñaw lool. Terewul, Buur jasig ne ay njabootam ak ay ñoñam, lii, bu mu leen tere def lu baax. Gore ak baax, alalu Yàlla la.

Laaj yi

- 1 Lan moo tax buuru jasig yi foog ne ay golo yu bari ño nekk ci tefes gi ?
- 2 Nan la golo gi def ba rëcc jasig yi ?
- 3 Lu tax ñu ni golo gi dafa ñàkk ngor ak kóllare ?
- 4 Ndax def lu baax, dañu cee war a xaar ñu fay la ?

Wér-gu-yaram

Wér-gu-yaram

Ekool, béreb la buy yeete te bari ay njariñ ndax njeexital bi mu am. Njariñ laa ngi ca lañu fay jàngale. Njàng maa ngi jëm ci dundu askan wi, jur gi, gàncax gi, ak ñoom seen. Lu jëm ci wér-gu-yaram, ci la bokk. Bés bu nekk, dañuy fàttali walla di xamle njariñu wér ak taxawaay bi nu war a am. Jàngalekat bi ne : « Nit bu yeewoo, dafa war a toppatoo yaramam ak béreb ba mu nekk. Kenn warul di set cetug ganaar : set ci biti, tilim ci biir. Cet, dafa yaatu, danga war a raxas say loxo saa soo génnee ba ñibbisi walla boo génnee ci wanag. Loolu moo tax, ci ekool bi, ñu ngi am ay raxasukayi loxo, rawatina ci bunti wanag yi. Su nu génnee ci wanag, walla nuy waaj a lekk, danoo war a raxas sunuy loxo ba mu set. Lii, ku ci sax, mën ngaa mucc ci feebar yu bari. »

Cet, yemul rekk ci raxas ay loxo walla setal saw yaram. Li nuy lekk ak a naan itam danu ko war a seetlu bu baax. Bés bu nekk, dañuy togg añ ca ekool ba. Góor ak jigeen dañu fay jaay ñam. Waaye Direktëer dafay faral di seet ndax am nañu kayitu kër serwisdisen balaa muy nangu ñu fay jaay. Ñam ya ñuy jaay, dañu koy teg fu kawe, ub leen ba weñ yi duñu ci dugg. Direktëer, dina faral di génn ngir xool ndax njaay mi jaar na yoon. Moom ak jàngalekat yu góor yi ak yu jigeen yi, dañuy nemmeeku siwo yi ñuy naane. Duñu jóg ci di nu yee ci musiba yi mën a nekk ci ñam, rawatina ñamu mbedd. Direktëer nettali nanu la daloon Xalifa ak Nafi. Xalifa dafa romb ca mbedd ma benn jaaykatu ñebbe, mu jënd ca, biir ba di daw.

Nafi, ba mu jëndee beñe ca mbedd ma lekk ko, am woccu la ca jëlee. Bu doktoor bi yeexoon a ñëw rekk, musiba am. Looloo tax ba cet moom du mas a doy, te ku nekk war nga ci bey sa waar, bey ca waaru ñeneen. Bés bu nekk, muy góor di jigeen, war nañu setal ekool bi ak li ko wër. Loolu bokk na ci li tax ñu jagleel ekool bi ayu-bésu lëmm, at mu nekk. Ci diiru ayu-bés boobu, dongo yi ak seen i waajur dañuy amal ay set-setal ci ekool yi ba ñu set wecc. Ñii dañuy indaale ay peel, ñii ay bale, ñeneen ay gasukaay, ak ñoom seen. Bu ñu dajalee mbalit mépp, dañu koy teg ci sareet tuuri ko. Ca buntu kalaas bu nekk, teg nañu fa defukaayu mbalit bu am kubeer ba du tas. Kalaas bu nekk, tànn nañu genn góor ak jenn jigeen yu leen di taxawal ca kureel giy saytu cet gi. Ña bokk ca kureel googu, ñu ngi leen di xàmme ak seen mbaxana yu mboq ya ñuy sol.

Na kureel gay saytu cet di doxale, lañuy waxtane ci kër yi. La ñu namm ci seen liggeey, mooy askan wi roy ci ñoom, ba tax boroom dëkk woote ndaje. Sant na yéglekat bi mu jottali ko waa dëkk bi. Woote bi mu ngi jëm ci mbootayu jigeen ñi, yu góor ñi ak yu xale yi. Boroom dëkk bi bëgg na leen xamal jafe-jafe yi gox bi jàankoonteel ci wàllu cet. Waxtaan na ci mbuus yi fees dell ci mbedd yi. Tudd na ndox yu bon yi ñuy tuur ci yoon yi ak sën yi wër dëkk bi. Ba mu daaneelee kàddu, la mbooloo mi jàpp bés ngir setal gox bi. Ba waxtu wa jotee, ñépp a teew : góor, jigeen, xale walla mag, ak seen i burwet, ak i sémmiñ. Bala naaj wi di tàng, fekk liggeey bi sotti na. Boroom dëkk bi gërëm ñépp, xamal leen ne nu ngi jëm ci njëmbëtum garab.

Mbooloo ma gën a sawar te naan : « Xam nanu ne lu kenn mën ñaar a ko dàq. » Mu di jigeen di góor, xam nañu lu leen war ci seen gox. Ca noona, lañu leen fekk ca ekool ba, ci njiital jàngalekat yi. Jàngalekat yooyu de, fu ñu tollu ñu ngi nuy yee ci lu amal njariñ askan wi. Bokk na ci njariñ yooyu njëmbëtum garab. Jàngalekat bu jigeen bi de, yee nanu ci njariñ li garab am ci nit ak kéew gi. Wax nanu ne àll bi sonn na ndax garab yu bari dee nañu, rabi àll yi daw nañu. Bokk na ci lu indi loolu, yëngu-yënguy rëbbkat yi ak yu daggkati garab yi. Mën nañu dolli itam, beykat yiy taal àll bi. Ci suñu ekool, nu ngi jëmbët ay garab. Looloo tax nu taxawal fa kureelu dongo guy saytu gàncax gi. Nu ngi leen di xàmme ak mbaxana yu wert ya ñuy sol.

Gis nanu ne aar gàncax gi wareef la ci ku nekk. Yemul rekk ci jëmbët garab. Ku ne war na am taxawaay bu rafet jëm ci sàmm gàncax gi. Wanag yi nuy samp ci wetu kalaas yi ak teen yi, mën na jur jàngoro. Doomi jàngoro yi, ngelaw li, ndox muy walangaan ak weñ yi mën nañu koo delloo ci aw ñam. Loolu bu amee, mën na jur mettitu biir walla biir buy daw, aãs. Ngir mucc ci lu ni mel, nanuy jëfandikoo wanag yi ci ekool bi. Ca ekool ba, dañu ber wanagu xale yu jigeen ya ak wanagu xale yu góor ya. Fàttewuñu itam xale yi am **laago**. Kureel giy saytu cet ci ekool bi dafay nemmeeku saa su nekk cet gi. Looloo tax ba kenn ku ne di fexe ba duñu ko teg ay daan.

Ndekete jëf ju bon ju kenn nit def, mën na lor aw askan. Ginnaaw ba ñu sunu jàngalekat bi yeewee ci lu bari, lañu tàmbali di amal ay ndaje. Ndaje yooyu, li ci gën a bari, ndawal buur yiy yëngu ci cet, wér-gu-yaram, aãs., ñoo koy jiite. Képp ku ñëw rekk, dangay wone xareñ gu mat sëkk. Ki ñu dénk cet gi, won nanu nu ñuy raxasee sunuy loxo ak nu ñuy aare dencukaayu ndox. Ki yor àll bi, jëmbët na garab ci sunu kanam. Ki ñu dénk wér-gu yaram, won nanu ay nataal yu bari. Dinga ci gis xale yuy naan ci ab déeg. Am na tamit kuy jaay ay garab ci mbedd mi. Doktoor bi nettali nanu li daloon Baabakar ak Faatu : dañoo lànkoon, bañ a takk sàнке. Moo tax balaa nawet bi di jeex, ñu tawat ñoom ak seen njaboot.

Jàngoro yooyu ñu lim, war na tax nu mën a jàpp ne wér-gu-yaram du mbiru kenn nit. Dafa laaj farlu, jikko ju rafet ak dimbalante. Am na ci kureel yi ëmb dongo yi, yuy faral di amal ay yëngu-yënguy yeete. Kureel gi ñu tuddee « Góornamanju ekool bi », Sófi moo ko jiite. Sófi jigeen ju xareñ te sawar la, mën lool dajale ay nit. Kureel gu siiw la ndax liggeey bu am solo ba muy def. Waxtaan yi muy amal dafa ëmb wàllu cet, njàng, wér-gu-yaram, aãs. Dinay amal ay yëngu-yëngu yu koy indil koppar. Kureeli dongo yi, dafay amal waxtaan, ci rajo yi ci gox bi. Gis-gisu Sófi tax na ba sunu ekool am seex, muy ekoolu Daaru. Ñépp nangu nañu ne laago Sófi gi yàqalu ko dara ci liggeeyam.

Liggeeyu ñaari ekool yooyu, tax na ñu siiw bu baax. Looloo waral kilifay njàng mi ci gox bi, tànn leen ngir ñu dalal ubbite ayu-bésu njàngale mi. At mu nekk, réew mi dafay màggal ayu-bés bi ñu jagleel njàngale mi. Benn poñ lanuy waxtaane ci ekool yépp. Li nu ci jublu, mooy fexe ba askan wi gën a dugal loxoom ci njàng mi. Bésu mbégte la, ci dongo yi. Xeeetu po mu nekk lanuy amal ci fan yooyu. Jàngalekat yi desuñu ginnaaw. Dañuy gunge xale yi ci waaj mi. Waajuri dongo yi, dañuy teew ci ekool yi bu nuy amal ayu-bés boobu. Njiitu ekool yi ñoom, ñooy doxal xew-xew bi ci kilifteefu ki ñu dénk njàng mi ci gox ba.

Yëngu-yëngu yi ekool biy amal, dañu koy fésal ci ab surnaal. Tasukaayu xibaar buy génn ñaari yoon ci at mi dinay bind ci xew-xew bi. Ay dongo yu xareñ ci mbind ñoo ko ñànk. Lépp lu aju ci yëngu-yëngu ekool bi, dañu ko fay siiwal. Ñu cay ràññee lu jëm ci cet, wér-gu-yaram, kéew gi ak tàggat yaram, aãs. Am na pàcc bu ñu jagleel léeb ak cax. Askanu gox bi, rafetlu na doxalin woowu. Ndongo yi ak seen waajur, bàyyi nañu xel surnaal bi, ba tax mu am njarte lool. La ciy ruus ci koppar, dañu koy séddale ñi koy defar ak ekool bi. Ki ñu dénk koppar yi, mooy denc wallu ekool bi. Su jafe-jafe amee ci ekool bi, ca lañuy jël ngir saafara ko.

Cet, ni mu baaxee ci wér-gu-yaram, noonu la ndox amee njariñ ci nit ki ak kéew gi. Loolu moo tax dañu war a saytu bu baax ndox mi ak fu ñu ko mën di amee. Ndox ca teen ba lay jóge, mbaa ca dex ga, aãs. Ñàkk ndox musiba la ci bépp mbindeef. Loolu moo tax nu war a moytu di yàq ndox. Ca ekool ba, won nañu nu ni nu koy jëfandikoo ak ni ñu koy setalee. Su nu ñibbee kër ga, danu koy xamal waajur yi. Su ko defee, dinañu mën a aar njaboot gi ci feebar yu bari. Nanu fàtteliku ne, naan ndox mu sellul mën na jur ay jàngaro. Mën nañu ci lim : biir buy metti walla buy daw. Loolu moo tax aar ndox, war na ku nekk.

Dundu nit, dafa laaj muy defaraat nekkinam, muy góor mbaa jigeen, ku nekk am nga ci wàll. Askan wi ak kéew gi, ñoo bokk genn gaal gi. Gaal googu, dañu ko war a sàmm bu baax. Su nu ko sàmmee, dina mën a teer ci jàmm. Jàmm jooju, ci la lépp xaj. Moo tax jàmm moo gën ci ñépp. Ekool masul a tàyyi di nu jàngal nu ñuy aaree kéew gi. Sunu wér-gu-yaram a ngi wékku ci loolu. Benn boroom xam-xam nee na : « Fagaru moo gën faju. » Saytu cet gi, gàncax gi, ndox mi, ańs., ku nekk la war. Kàddu yii, dem nañu ba doon woy ci nun, ndax ni ko jàngalekat bi di baamtoo.

Laaj yi

- 1 Ndax am na ñuy jàppale jàngalekat yi ak dongo yi, ci yëngu-yëngu ekool bi ?
- 2 Ndax ekool bi am na kàntin ?
- 3 Ndax ekool bi am na kureel guy saytu ay mbiram ?
- 4 Ndax soxlay jamanoy leegi ji dina yombal aar kéew gi ?

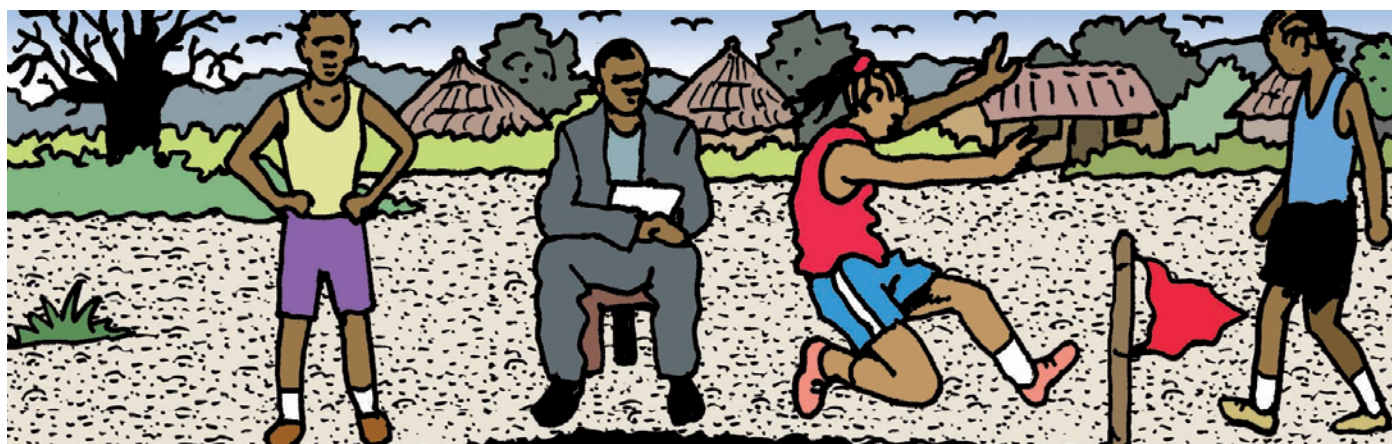
Jonante ca Mbirkilaan

Jonante ca Mbirikilaan

At yi nu weesu, balaa ekool di tëj, dañuy amal ay jonante ci ekooli réew mi yépp. Waxtu woowu dafay fekk li des ci njàng mi bariwul. Ekool bu ne, mu ngi seet nan lay waajale jonante yi. Dinañu tànn elew yi cay bokk. Benn jàngalekat lañuy tànn ngir mu tàggat xale yooyu. Lépp lu jonante di laaj ci jumptukaay, ekool yi dañu cay taxaw temm. Jonante ya, muy xale yu jigeen ak xale yu góor, ñépp a cay bokk. Xale yi am laago itam, kenn fàttewu leen ndax ci lañu bokk. Su ekool ubbee rekk, xale yi tàmbali tàggat seen bopp. Ci waajtaay woowu sax, dañuy faral di amal ay jonante ci seen biir ekool. Ña ca gën a xareñ, ñooy taxawal seen ekool ca jonante yi. Ci jamano jooju la xale yiy jonante ci wàllu daw di fésal seen bopp ci kanamu askan wi.

Daaw, fukki jàmbaar teewaloon nañu ekoolu Mbirkilaan ca joŋante Maabo ba. Jàngalekat bi leen doon tàggat, moo leen gunge. Ñenn ci waa dëkk ba teewoon nañu fa. Li waral seen teewaay mooy jàppale seen i gune ca joŋante ya. Yenn waajur yi ñaanal nañu leen balaa xale yiy dem. Xale yi wone nañu fa xareñ ak yar. Kenn ci ñoom, Musaa, jël na ndam la, ci wàllu daw. Moo tax am na ndàmpaay. Ñu bari ci xaritam yi itam, am nañu ndam ci yeneen xeeti po ya fa amoon. Xale yu jigeen ya ñoom it, wone nañu seen njàmbaar. Ràññee nañu ca Ami ca wàllu tëb bu kawé. Xaritam Binta moom, mu nga ca tëbu guddaay ba.

Ren, elew yu Mbirkilaan ñoo dalal jàmbaari ekool ya ko wër. Waaj mi, ñu ngi ko dénk ñaari jàngalekat : Sëriñ Moor Jóob ak Soxna Ami Juuf Fay. Seen taxawaay ak seen farlu ci liggeey bi moo tax ñu tànn leen. Ñaari njàngalekat yi bég nañu lool ci li ñu leen tànn. Loolu tax na ñu diisoo ñoom ñaar ak njiitu ekool bi. Dajale nañu elew yu mag yi ngir waxtaan ak ñoom. Diisoo nañu ci waaj mi rawatina anam yi ñuy tàggate xale yi. Mbir mi jump na ndax fukki fan ak ñeent rekk a des ñu dugg ci jonante yi.

- Muse Fay xamle ne : bii yoon xëccoo bi dina tar lool. Fii ak ñaari fan donj, war nanu dalal mbooloo mu takku mi ñu doon dalal at yi weesu.
- Ba Póol ni leen : mën naa dalal ñaari nit.
- Faatu feelu ko ne : man dinaa fat juroomi nit.

Elew yaa ngi jaayante mën a teral gan. Góor ak jigeen, ñépp a farlu ci xew-xew bi. Dëkk bi ak ekool bi ñoo aaye. Bëgguu benn rëq-rëq am ci. Muse Faal jël kàddu ne : seen taxawaaybettuma. Xam naa ne fii ci Mbirkilaan, gan du fi jaaxle. Waaye jàppoon nanu ne danu leen war a dalal ci màkkaan mi ñu jagleel xale yi. Laata gan ñiy ñëw, dañu ko war a setal. Xale yu jigeen yi daldi ni mën nañu def liggeey boobu. Xale yu góor yi ñoom féetewoo lakk mbalit ma. Ci seen mbirum lekk, kër yi dañu koy awante. Soxna, njiitu ekool bi ni man, maay jëkke.

Elew yi ak seen jàngalekat joxante daje ci ngoon ca bayaal ba. Bayaal ba, ma nga féete penku, sooy dugg ca dëkk ba. Foofu lañu war a amale jonante yi. Boroom dëkk ba ni taawam mu dem xolaat bayaal ba ndax amul lenn lu mën a gaañe.

Ci rawante jëm ci daw, Muse Fay ni leen : « Fa nu ko defe woon daaw lañu koy defe ren. Nanu natt diggante yi, te delloo bant yi fa ñu nekkoon. »

Aali laaj ne : « Ndax bérebu tēbukaay yi, na ñu meloon lañu koy defaat? »

Muse Jóob tontu ko : « Déedeet ! Foofu suuf si dafa dëgër. Nanu tànn beneen béreb. Sunu ko gasee ba mu xóot, nu def ci suuf ba mu fees. Loolu dina tax ba ku tēb, ci suuf su nooy ngay dal. »

Aali gis ni la Muse Jóob wax lu mën a nekk la, mu daldi ca ànd.

Ca saa sa, lañu taxawal ay kureel yu ndaw. Ca kureel gu nekk, jigeen ña am nañu ku leen fa nekkal. Xale yi am laago, ñoom it tànn nañu ku leen teewal. Leegi, xale bu ne xam na li mu war a def. Ku nekk indi nga jomtukaay bi muy liggeeye. Ca la ñu song liggeey ba. Ñenn di gas, ñeneen wuti suufu beeñ. Ña ca des di maasale. Ci diir bu gàtt, defar nañu béreb ba ba mu jekk. Jojantekat yi mën nañoo tàmbali di tàggatu ëllëg. Nañu leen wax ne : ñi ñu ràññee ci tàggat yaram dinañu leen fekki. Dañu bëgg a waajal jàmbaraari ëllëg yi.

Jonante yi dina am : tëb bu gudd, tëb bu kawé, sànni bu ñuy natt guddaay, aãs. Ci loolu, xale yi dimbali nañu bu baax Muse Faal ak Muse Fay. Dañuy natt lu ku nekk am. Ami ak Daba, buum lañuy jëfandikoo. Gis nañu Saaliwu di jekkal ab puwaa bi ñuy sànnée. Leeg-leeg ñuy jéemaat ngir gën a **ñonjal** xayma bi. Waxtu tàggat, moo gën a metti ci waaju jonantekat yi. Loolu tax na ba njiit yi, di ci teel a jóg. Xale yi ñu farlu lañu ci jéemantu yi. Fulla ak fayda lañu wone ci jéemantu yi. Seen mag yi ñëw nañu ngir gën leen a ñaax. Ku nekk a bëgg a jël ndam li.

Bés bi ñépp doon xaar ñëw na. Suba teel, waa dëkk bi yépp a jubal ca béreb ba ñuy amalee jonante yi. Ba kilifa yi egsee, direktëeru ekool baa jëkk a jël kàddu. Wone na mbégteem ci li xew-xew bi ame ci dëkku ekool bi mu jiite. Jaajëfal na bu baax jàngalekati ekool ya fa teew yépp. Ba mu noppee, Boroom dëkk **feelu** ko. Dalal na gan ñi, tontuwaale direktëer. Boobu la jàmbaar ya ak seen col yu jekk ya, toppante ci lu rafet, tàmbali di wër. Ca àlluwa ya ñu téye ca kaw, dinga séen turu ekool ya bokk ca jonante ya. Ba xaley Mbirkilaan ya rombee, tàccu yu tar lañu leen gungée. Ca lañu leen won kilifa yi fa teew. Ba loolu weesoo, la kilifa gi ñu dénk njàng mi ca gox ba ubbi jonante yi.

Juroom-ñeenti waxtu yu teg fan-weeri simili jot na. Ca la Muse Fay jël kàddu ngir biral mbooloo mi ndoortel jonante yi. Mu daldi yégle po mu jëkk mi ak turi ña mu soxal. Ci lu gaaw, xale yooyu daje nañu ci kanamu Muse Faal ca fa ñuy tëbee. Jémantu bu jëkk la ci tuut-tànk yi, buum gaa ngi tollu ci genn-wàll meetar. Ku ñu woo turam, mu daldi defaru, tëb jéggi buum ga. Jàmbaar ja fëll ci tuut-tànk yooyu, mu nga jóge ca ekoolu Naawel. Ba tuut-tànk ya noppee, xale yu digg-dóomu ya topp ca. Kawewaayu buum ga, ma nga tollu ci meetar bu toftal tuuti. Xale ya, ku tëb rekk, laal buum ga. Ka yore ñaari raaya ya, yékkati wu xonq wa. Moo tax ca njeextal ga, Aali rekk a ko jot a jéggi.

Tàccu yu xumb moo jëmmal ndam la Aali am. Ci lu gaaw, Muse Faal joxe ndoortel jonante dawu xél yu yàgg ba balu fetal ba tàkkee. Xale ya jógandoo def benn dank. Ca lañu gis Séeni, ci la yokk xélam yi, dab ña muy rawanteel. Mu daldi leen romb. Ca bés bu jëkk ba, Mbirkilaan lañu ca gën a ràññee. Ca ëllëg sa , jonante yi dooraat ak sànni puwaa. Ca njeextal bés ba, Mbirkilaan moo jiitu ci juroomi ekool yi. Seen jàmbaar yi, ñoo raw ci tëb ba ak daw ya. Segere moo ci topp ak ñaari jàmbaar ci wàllu sànni. Joxe neexal ya moo tëj jonante ya. Bi mu guddee, elew yi baaxe nañu waa dëkk ba po mu neex.

Laaj yi

- 1 Lan la elew yi di waajal ci bu at miy bëgg a jeex ?
- 2 Ndax jàppale nañu elewi Mbirkiilan yi ?
- 3 Ndax jonante yi, ci benn béreb ba lañu koy amal at mu nekk ?
- 4 Ren, ban gis-gis nga am ci jonante yi ?

Ce livret gradué a été conçu et imprimé grâce à l'appui généreux du peuple américain à travers l'Agence des Etats-Unis pour le Développement International (USAID).

USAID
DU PEUPLE AMERICAIN